

sigtuna
where Sweden begins.

RUNORNAS HEMLIGHETER

Runstensjakt för stora och små

Hej, jag heter Runa. Vill du veta en hemlighet?

Ordet runa betyder visdom eller hemlighet. Runa kan också kallas stav. När du tänker på runor så tänker du kanske på runstenar? Men runorna skapades först för att rista i trä, det är därför de är kantiga och raka. Det syns bra i olika sorters trä som till exempel bok. Därifrån kommer ordet bokstav som vi använder än idag.

Meddelanden, komihåglappar och hemligheter ristades med runor och skickades mellan människor. I Sigtuna museums samlingar finns runt hundra runinskrifter på ben, trä med mera. Runstenar är lite större och lättare att se. Tänk att du kan gå runt här i Sigtuna stad och läsa runor som skrevs för tusen år sedan! I Sigtuna stad finns runt 30 kända runstenar. I hela Sigtuna kommun känner vi till 170 runstenar, varav de flesta fortfarande finns kvar. Det är den plats i Sverige med flest runstenar. Runstenarna har förutom runor också olika mönster som djur, kors och kringlor. Rundjuren håller samman runorna i runslingan.

Varje runsten har ett nummer och en bokstav. Bokstaven **U** står för att den finns i Uppland. Numret gör att runstenen går att hitta i olika register och på hemsidor. **Nf** står för "Nyfynd" och numret efteråt står för det år de hittades.

Färgglada runstenar

De flesta runstenar som vi ser är inte alls färgglada. Runslingan är oftast röd och stenen är grå. Men så såg de troligen inte alls ut för tusen år sedan. Då var de nog lika färgrika som den här från Ölsta i Gryta socken i Uppland. För tusen år sedan fanns 30-40 runstenar i Sigtuna stad. Runstenarna gav ett färgsprakande intryck i staden på samma sätt som neonskyltar lyser för de som besöker Las Vegas idag.

Las Vegas. Foto: Marcin Klapczynski

Text och mönster

I början var de som ristade runor inte så duktiga. De skrev bara text. Men sedan blev de duktigare och började göra mönster och figurer. Mönstren på runstenar är det som gör att det går att bestämma hur gamla runstenarna är.

Här var jag!

Har ni sett klotter i tunnlar och på elskåp? I alla tider har människor klottrat och lämnat spår i grottor, på hus och föremål. Spår som berättar om att "här var jag".

Elskåp som står mittemot runsten nummer 5, elskåpet är ungefär lika stort, och har samma färg som runstenen, båda handlar om att människor vill berätta "här var jag".

1

Runsten utanför

Sigtuna museum. U 389

Den här runstenen har inte alltid funnits utanför museet.

För 150 år sedan hittades den inmurad i en källare nära Sankt Lars kyrkoruin. **Var tror du att den fanns från början?**

På stenen går det att läsa *"Gillög och Kuse(?) de lät resa denna sten efter... Arnes son."* Gillög och Arne var vanliga namn på vikingatiden. Kuse däremot var kanske en kuslig person. Kuslig betyder stor och skrämmande.

2

Runsten i trädgård till höger om Runstigen. U 392

Runorna är ristade på ett stort stenblock mitt inne i en trädgård. När runorna ristades stod stenen precis bredvid vägen till och från Uppsala. Här var det många som passerade och såg runorna på stenen.

Känner du någon som har en runsten i trädgården?

Idag fattas det en stor del runor på stenen och det går inte att veta vad det stod på den från början. Det som går att läsa är att *"Sven lät rista dessa runor... hette den andre, Assur den tredje, Germund den fjärde... var deras moder"*.

Kanske var Sven pappa till Assur, Germund och några till. Vad mamman hette går inte att läsa.

3

Runsten till vänster om Runstigen. U 393

Va?! En sten med en slinga men utan runor? Titta på höger sida av stenen så hittar du runorna i en annan slinga. **Har du sett att runtexten inte riktigt får plats i runslingan?** Runristaren gjorde nog runslingan först och sedan runorna. Något som serietecknare också får tänka på. Om du ska göra serier, så är det bäst att skriva texten först och sedan rita bubblan runt om. På runstenen står det:

"Ofeg lät rista denna sten efter sina systrar, Tora och Rodvi."

Använd futharken på häftets baksida och se om du kan hitta namnen Tora och Rodvi bland runorna på stenen.

4

Runsten nära Sankt Lars ruin. U 390

U 390

Den här runstenen är som ett pussel. Två pusselbitar har hittats. Den stora delen av runstenen hittades som en trappsten framför ett hus på Stora gatan. 1941 flyttades den hit och restes framför Sankt Lars ruin. Den andra delen av runstenen hittades i ett hus vid Stora torget 1958 och hamnade i museets samlingar. Först fyrtio år senare upptäcktes det att dessa bitar hörde ihop och de pusslades samman här. Men det är fortfarande en bit som fattas. Var kan den vara? På stenen står *"Sven lät resa sten... sin fader och Frödis efter Ulv, sin make, Gud hjälpe hans ande."*

S:T PERS RUIN

SANKT PERSGATAN

RUNSTIGEN

3

2

KLOCKBACKEN

PRÄSTGATAN

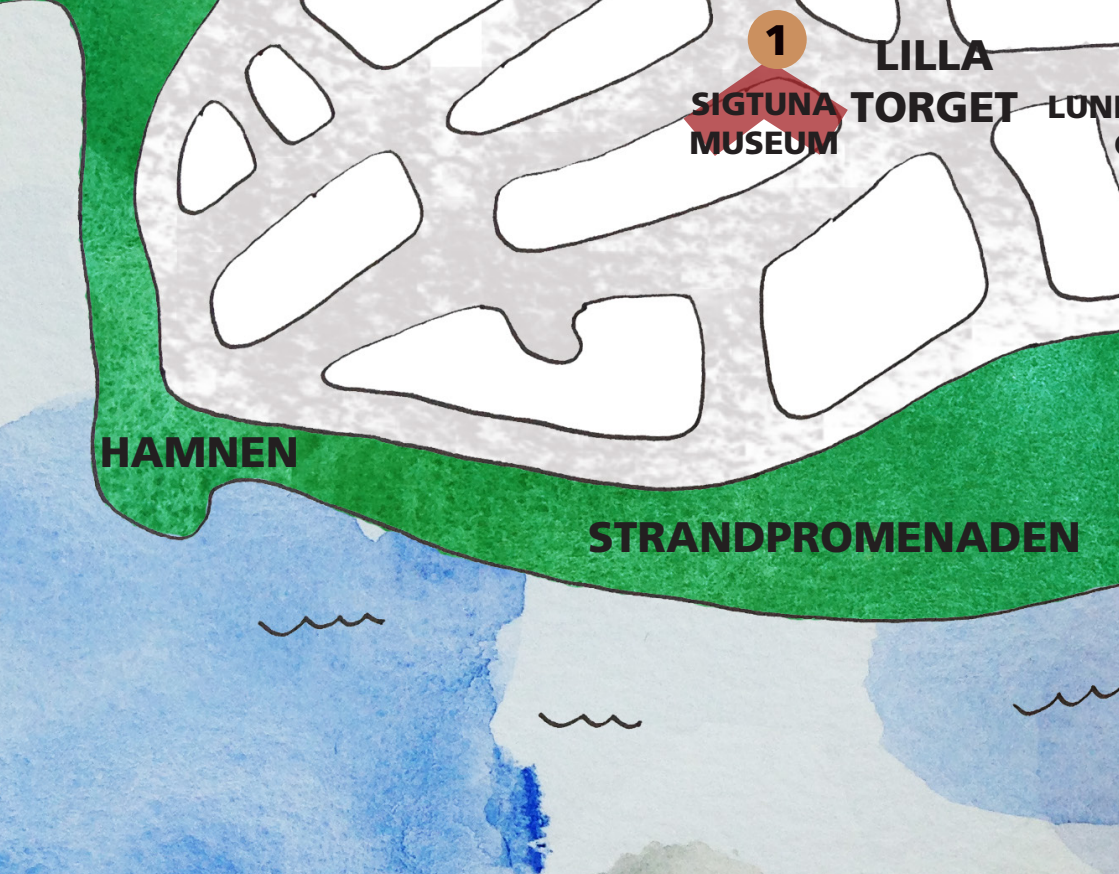
1

LILLA

SIGTUNA TORGET LUNN
MUSEUM

HAMNEN

STRANDPROMENADEN

S:T LARS RUIN

4

5

6

S:T OLOFS RUIN

7

8

9

MARIAKYRKAN

10

STORA
TORGET

STORA GATAN

DSTRÖMSKA
GÅRDEN

KARTA ÖVER
RUNSTENSVANDRING
I SIGTUNA STAD

5

Runsten vid Prästgatan och Sankt Lars ruin. Nf 1956

På stenen står *"Anund lät resa denna sten efter sig själv, medan han levde."* Det hände att människor reste stenar efter sig själva. Hövdingen Jarlabanke i Täby/Vallentuna reste minst fem runstenar efter sig själv. Runstenen hittades när det grävdes vid Sankt Lars ruin. En gång i tiden satt runstenen längst ner i en av väggarna i Sankt Lars kyrka. När runstenen var en del av väggen trycktes den ihop och gick sönder i sex delar. Nu har runstenen lagats och rests här.

6

Runsten i väggen på Sankt Olofs ruin. U 385 Kan du hitta runstensdelen i väggen?

Runstenen var minst hundra år gammal när Sankt Olof byggdes och den murades in i kyrkoväggen. Det vore spännande att veta varför runstenen flyttades och blev en del av Sankt Olofs vägg. Stenen är troligen ristad av Torbjörn som var en av de första runristarna. På stenen står *"...denna sten till minne av Grimulv, sin följeslagare..."* Följeslagare var en samling köpmän som tillsammans som såg till att alla i gruppen hade mat.

**PROVA ATT SKRIVA DITT
NAMN MED RUNOR HÄR:**

**Pssst... kolla in futharken på baksidan av häftet
så kan du lära dig att skriva med runor!**

7

Runsten på gräsplanen mitt emot Mariakyrkans ingång.

U 380

På stenen står "Åsbjörn och Kuss/Guss lät..." Åsbjörn var ett vanligt namn på vikingatiden.

De vanligaste namnen i Sverige 2016 är Maria och Erik.

Kuss/Guss betyder den pratige.

Vet du om ditt namn betyder något?

8

Runsten i gravkorets norra vägg. Nf 1990

På stenen står "...efter Orm (?)"

Mansnamnet Orm finns i fem runinskrifter till. **Har du sett ormar på runstenar?**

På de flesta runstenarna är runorna ristade mellan två linjer.

De här båda linjerna slutar ofta med ett djurhuvud i den ena änden och en svans i den andra.

Det ser alltså ut ungefär som drakar eller ormar.

De brukar kallas rundjur.

9

Runsten i gravkorets östra vägg. U 381

På stenen står "...resa...Gud hjälpe and...". Detta är en bön till gud om hjälp för den dödes själ.

Har du sett korset som finns på många runstenar?

De flesta runstenar restes i slutet av vikingatiden på 1000-talet. Runstenarna var ett sätt att visa att människor blivit kristna. Människorna hade lämnat asagudarna och trodde nu på *en* gud. På runstenarna finns ofta korset som en symbol för kristendomen och även med böner som på denna sten.

10

Runsten söder om Mariakyrkan. U 379

Denna runsten kallas Friserstenen.

På stenen står "*Frisernas gillebröder lät resa denna sten efter Torkel, sin gillebroder. Gud hjälpe hans ande. Torbjörn ristade.*".

Frisergillet var ett antal köpmän som tillsammans hade en pakt. Torbjörn har ristat även denna sten. Den är ristad med kortkvistrunor, det vill säga de är lite kortare än andra runor. **Kan du tyda några runor med hjälp**

av futharken? Nu får du fortsätta att upptäcka runornas hemligheter på egen hand. Lycka till!

RUNORNAS HEMLIGHETER

Den vikingatida runraden - som kallas **futharken** efter de första sex bokstäverna. Det är dessa runor som de flesta runstenar i Sverige är ristade med.

ƿ ņ þ ƒ r ʏ * † ‡ § † B ʏ ſ ʁ
f u t h o r k h n i a s t b m l R

Vill du veta mer om runor?

Länktips:

www.raa.se, sök efter "runskolan",
där finns mycket fakta om runor för barn

www.ungafakta.se

www.historiska.se

Boktips:

Thorger och Disa lär sig rista runor av Marit Åhlen
och Jacques Vincent

Vikingar av Mats Vänehem

Välkommen till Sigtuna museum!

www.sigtunamuseum.se

Här kan du se aktuell information om visningar,
föreläsningar, pedagogiskt program etc.

Texterna i denna folder är i huvudsak omarbetade versioner av texterna i
Thorgunn Snaedals och Sten Teschs folder "Följ med på en vandring i runornas
Sigtuna" från 2010. Textbearbetning: Anna Toräng och Anders Söderberg.
Illustration och form: Anna Hedberg. Sigtuna museum 2016.

Sigtuna museum

